

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Holmila, Antero

Title: Melbournen verikylpy : Unkarin kansannousu, olympialiike ja lehdistö

Year: 2016

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Suomen urheiluhistoriallinen seura, 2016

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Holmila, A. (2016). Melbournen verikylpy : Unkarin kansannousu, olympialiike ja lehdistö. In H. Roiko-Jokela, & E. Sironen (Eds.), Lastuja (pp. 63-84). Suomen urheiluhistoriallinen seura. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja, 2016. <https://www.suhs.fi/wp-content/uploads/2018/01/Holmila-Antero-Unkarin-kansannousu-olympialiike-ja-lehdist%C3%B6-SUHS-vsk-2016.pdf>

Antero Holmila

Melbournen verikylypy: Unkarin kansannousu, olympialiike ja lehdistö (ref.)

Melbournen kesäolympialaiset syksyllä 1956 käytiin kansainvälisten kriisien ilmapiirissä. Taustalla velloivat sekä Suezin kriisi että Itä-Euroopan jännitteet, jotka olivat saaneet alkunsa Stalinin kuoltua vuonna 1953 huipentuen Unkarin kansannousuun Melbournen kisojen kynnyksellä loppuvuodesta 1956. Brittiläisen urheilutoimittajan Neil Allenin mukaan oli jälkikäteen arvioituna ihme, että kisat edes järjestettiin.¹ *Suomen Kuvalehteen* kirjoittanut Helge Nygren kiteytti kisojen aattona velloneen ilmapiirin kertomalla kuinka ”Olympiaveljeys rakoilee”, sillä ”sodan lieskat leimuavat parhaillaan kirkkaampina kuin olympiasoihtu...”²

Tässä artikkelissa tutkin, miten suomalainen ja kansainvälinen lehdistö kirjoitti Melbournen kisojen taustajännitteenä olleesta Unkarin kansannoususta yleisesti ja Unkarin ja Neuvostoliiton välisestä väkivaltaiseksi muuttuneesta vesipallo-ottelusta erityisesti. Ottelu oli sikäli merkittävä, että tuolloin ensimmäisen kerran kirjoitetun olympiahistorian mukaan urheilijoiden välille kehkeytyi avoin tappelu.³ Artikkelissa vastaan kysymykseen urheilun poliittisuudesta tapahtuma-aikanaan; kirjoittiko lehdistö ottelusta nimenomaan ”urheilun poliittisuuden”

viitekehyksessä vai dominoiko kirjoittelua perinteinen urheilun olympia-aatteen vaaliminen ja reilun pelin näkökulma, jossa poliittisuus jää taka-alalle tai siitä kirjoitetaan kiertoilmauksin. Lisäksi tutkin miten Unkarin kansannousu ja unkarilaisten urheilijoiden edesottamukset yhdistettiin Melbournen kisojen uutisointiin.

Aineisto ja metodi

Tutkimusaineistona olen käyttänyt kotimaisia sanoma- ja aikakauslehtiä sekä niiden luoman kuvan vertailukohtana valikoituja yhdysvaltalaisia ja brittiläisiä lehtiä. Suomesta valitsin mukaan seuraavat lehdet: *Helsingin Sanomat*, *Suomen Kuvalehti*, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Suomen Urheilulehti* ja *Työkansan Sanomat*. Mukana on siis porvari- ja kommunistilehdistöä sekä urheiluun erikoistunutta seurantaa. Suomalaisen uutisoinnin rinnastan kansainväliseen lehdistöön. Tarkoitukseni on heijastella ja vertailla mahdollisia eroja ja samankaltaisuuksia suomalaisen ja kansainvälisen lehdistön raportoinnissa. Vertailun tarkoituksena on ensisijaisesti havainnoida missä määrin Suomen läheinen suhde Neuvostoliittoon kenties vaikutti suomalaisnäkemuksiin näiden tapahtumien osalta. Aiheen voi siis katsoa liittyvän epäsuorasti myös suomettumisen historiaan, vaikka sen kartoittaminen ei ole työn keskeisin tavoite.

Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat kylmän sodan läntisessä eturintamassa, joten on luontevaa ottaa kokoelma näiden maiden lehdistöä peilauspinnaksi. Yhdysvalloista olen valinnut *The New York Times* ja *The Washington Post* -lehdet, jotka ovat suuntaukseltaan liberaaleja. Hieman konservatiivisempi *Christian Science Monitor* on puolestaan saanut kiitosta ulkomaan uutisoinnistaan. Esimerkiksi vuonna 1950 lehden toimittajalle Edmund Stevensille myönnettiin Pulitzer-palkinto Neuvostoliitto-aiheisesta uutisoinnistaan. Iso-Britanniasta olen käyttänyt aineistona konservatiivista *Times* -lehteä sekä työväenpuolueen liberaalia linjaa edustanutta *The Manchester Guardiania*.

Suomalaiset lehdet kävin systemaattisesti läpi 20.10.1956 – 23.12.1956 väliseltä ajalta, johon sijoittuu sekä Unkarin kriisin puhkeaminen, Melbournen kisoihin valmistautuminen, itse kisat sekä niiden jälkipyykki,

jossa käsiteltiin muun muassa unkarilaisten urheilijoiden kotiinpaluu ja kohtalot sekä suomalaisten huono kisamenestys (kolme kultaa, yksi hopea, 11 pronssimitalia). Koska käyttämäni ulkomaiset sanomalehdet ovat digitaalisessa muodossa, tein asiasanahakuja samalla aikavälillä. Keskeiset hakutermit olivat ”Melbourne”, ”Olympic”, ”Hungary” ja ”Water polo”. Näiden hakujen perusteella valikoin lähempään tarkasteluun artikkelit, joiden sisältö liittyi suoraan tai epäsuorasti aiheeseeni. Tarkastelussa olivat pääkirjoitukset, ulkomaiden uutiset ja urheilu-uutiset. Siinä missä Unkarin kansannousua käsiteltiin pääkirjoitustasolla, on syytä huomioda että kisojen uutisointi ei yltänyt pääkirjoituksiin asti, vaikkakin eräät kisa-arviot päättyivät pääkirjoitussivulle, kuten esimerkiksi *The Manchester Guardianin* positiivinen arvio kisoista, otsikolla ”todellista olympiahenkeä”.⁴

Teoreettista lähestymistäni ohjaa kriittinen diskurssianalyysi, jossa kielenkäyttöä (tässä tapauksessa lehtikirjoittelua) tulkitaan sen sosiaalisesta kontekstista käsin ja tiedon konstruktiiivinen luonne huomioiden. Toisin sanoen kirjoittelulla rakennetaan – konstruoidaan – ne aiheet, joista on puhe.⁵ Norman Faircloughin mukaan kriittisessä diskurssianalysissä on erotettavissa monta eri funktiota (ideationaalinen, interpersonaalinen ja tekstuaalinen). Tässä tutkimuksessa rajoitun lähinnä ideationaaliseen funktioon, joka keskittyy tietyn sosiaalisen käytännön tai tapahtuman representointiin ja kontekstualisointiin.⁶ Koska tavoitteena on tarkastella, miten lehdistön olympiakirjoittelussa näkyi yleisesti ottaen kansainväliset suhteet ja erityisesti kuumaksi käynyt vesipallo-ottelu, on olennaista paneutua juuri representaatioiden selvittämiseen ja tapoihin, joilla näitä representaatioita luotiin. Kirjoittelun konstruktivismi on sitäkin tärkeämpi kysymys, koska Melbournen kisoista muodostuneet näkemykset olivat täysin representaation varassa. Kyseessä olivat viimeiset kisat, joista televisio ei välittänyt kuvamateriaalia, joten tapahtumien tulkinnalla oli suuri merkitys. Olipa siis kyseessä suomalaiset, britit tai yhdysvaltalaiset, Melbournen tapahtumat olivat välitteellisiä; koetun maailman ja tapahtumien välissä oli niiden representaatio.

Vaikka Neuvostoliiton ja Unkarin vesipallo-otteluun on urheilukirjallisuudessa viitattu paljon, systemaattisesti aihetta on tutkinut vain Robert Rinehart artikkelissaan ”Fists flew and blood flowed”⁷ Myös

hän tutki kansainvälisen lehdistön (lähinnä Yhdysvaltain ja Australian lehdistön) näkemyksiä, mutta toisin kuin tässä artikkelissa, jossa pääteema on kansainvälisten suhteiden ilmeneminen olympiadiskurssissa, hän keskittyi ottelun tulkitsemiseen symbolisena vastarintana Neuvostoliiton toimille Unkarissa. Rinehartin mukaan unkarilaisten urheilijoiden ajatuksissa olympialiike loi mitä parhaimman forumin symbolisen valituksen esittämiseksi.⁸ Tämä päätelmä on varmasti oikea, ja se viittaa myös – toisin kuin KOK:n silloinen pääsihteeri Avery Brundage olisi halunnut – urheilijoiden ja heidän edustamiensa maiden poliittiseen toimijuuteen.⁹ Aivan eri asia kuitenkin on, miten kansainvälinen lehdistö nosti tuon toimijuuden esille. Siihen pureudun seuraavassa.

Reaktiot Unkarin kansannousuun

Melbournen taustalla ollut Itä-Euroopan tilanne oli saanut alkunsa Stalinin kuolemasta maaliskuussa 1953. Kuolema johti paitsi Kremlin kulisseissa käytyyn valtataisteluun myös myllerryksiin Itäblokin maissa, joissa oli halua haastaa kommunistinen järjestelmä. Jo kesäkuussa 1953 Puna-armeijan ja Itä-Saksan joukot kukistivat Berliinissä leimahtaneet mielenosoitukset. Alkuvuodesta 1956 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen (NKP) 20. puoluekokouksessa paljastettiin sensaatiomaisesti Stalinin rikokset. *Suomalainen Suomi* -aikakauslehti pohti kesällä 1956, että kokous oli ”osoitus Neuvostoliitossa alkaneesta voimakkaasta liberalisoinnista, jota ehkä on tulevaisuudessa jatkuva”.¹⁰ Toivo osoitautui turhaksi, kuten erityisesti unkarilaiset saivat järkyttävästi kokea Melbournen kisojen alla. Kesää ja syksyä 1956 eivät kuitenkaan vielä leimanneet Unkarin tapahtumat, vaan Puolassa meneillään olleet laajat vaatimukset Neuvostoliiton vallan rajoittamiseksi.¹¹ Tosin ilmassa oli merkkejä, että Puolan liikehdintä tarttuisi myös Unkariin.

Lokakuun 23. päivänä, samaan aikaan kun Puolassa vielä kiehui, Debrecenissä ja Budapestissa puhkesi laajoja mielenosoituksia. Ensimmäiset laukaukset ammuttiin Debrecenissä saman päivän iltana, ja tällöin kansannousun luonne muuttui protestiliikkeestä vallankumoukselliseksi vapautusliikkeeksi.¹² Unkarilaiset menivät puolalaisia huo-

mattavasti pidemmälle vaatimuksissaan julistaen maan Neuvostoliitosta riippumattomaksi, vaatien vapaita vaaleja, monipuoluejärjestelmää ja lopulta eroa Varsovan liitosta. Peläten menettävänsä otteen Itä-Euroopan maista, Neuvostoliitto vastasi sotilaallisella interventiolla vyöryttämällä yli 100 000 sotilasta ja suuren määrän panssarivaunuja Budapestiin ja muualle Unkariin.¹³ Viikko vallankumouksen alkamisesta neuvostojoukot vetäytyivät Budapestista, jolloin näytti siltä, että vallankumoukselliset olisivat saaneet yliotteen ja Unkari pystyisi irrottautumaan Neuvostoliiton ikeestä. Mutta toivo, joka eli voimakkaasti myös urheilijoiden keskuudessa, oli ennenaikainen. Marraskuun 4. neuvostopanssarit vyöryivät takaisin Budapestiin ja aloittivat vallankumouksen kukistamisen sotatoimin.

Lokakuussa 1956 oli puhjennut myös Suezin kriisi. Heinäkuun lopulla 1956, Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasser oli kansallistanut Suezin kanavan. Ison-Britannian johdolla myös Ranska ja Israel osallistuivat aseelliseen hyökkäykseen Egyptiä vastaan.

Näiden kriisien puhkeaminen vaikutti suoraan olympialiikkeeseen. Suezin tapahtumien johdosta Libanon ja Irak boikotoivat Melbournen kisoja, kun Egypti puolestaan oli tehnyt päätöksen vetäytymisestä jo aiemmin.¹⁴ Vastauksena Neuvostoliiton väkivaltaisiin voimatoimiin Unkarissa, Alankomaat, Espanja ja Sveitsi liittyivät boikotoivien maiden joukkoon. Näiden lisäksi myös kommunistinen Kiinan kansantasavalta boikotoi kisoja, sillä Kiinaa edusti Kiinan tasavalta (Taiwan).¹⁵

Vaikka koko kylmän sodan ajan Suomen tiedotusvälineissä vallitsi tiukka itsesensuuri, joka oli keskeinen osa Paasikiven-Kekkonen ulkopolitiittista linjaa, ne eivät jäänyt sanattomiksi unkarilaisten taistelusta.¹⁶ Ylen maltillinen vasemmistolinja sai kritiikkiä porvarilliselta puolelta, kun esimerkiksi *Suomen Kuvalehti* piikitteli radion ohjelmaneuvoston kommunistisia ja maalaisliittolaisia jäseniä: ”Ei olisi saanut sanoa kuuli-joille, mitä Unkarissa tapahtui.”¹⁷ Kansannousun alettua Suomen porvarillinen lehdistö vertasi tilannetta talvisodan Suomeen. Eila Jokelan *Suomen Kuvalehdessä* julkaisema matkaraportti Euroopasta kuvaa hyvin vallinneen tilanteen uutisointia:

Radioissa toistetaan unkarilaisten avunpyyntöjä... Ovatko he tulkinneet länsivaltojen radiopropagandan lupaukseksi aseellises-

ta avusta! Niin mekin kuvittelimme talvisodan alussa – ja muu maailma piti kamppailuamme järjettömänä... Nimenomaan suomalaisena on joutunut merkilliseen sieluntilaan. Talvisota on tullut jälleen todellisuudeksi. Kun on kuunnellut Unkarin uutisia, on tuntunut, että ne tulevatkin Suomesta. On joutunut ikään kuin sivusta katsomaan, miten Eurooppa reagoisi kuolinkamppailuumme. Näin se vetäisi liput puolitankoihin.¹⁸

Kirjoittaessaan Unkarin kansannoususta Suomen lehdistöä – luonnollisesti kommunistista lehdistöä lukuun ottamatta – ei voida pitää vielä kovin suomettuneena, vaan se kirjoitti asiasta runsaasti ja Neuvostoliiton kohdistunutta moralisointia säästelemättä.¹⁹ Sama havainto pätee myös *Suomen Urheilulehden* kirjoitteluun Melbournen kisoista, kuten kohta tullaan huomaamaan. Äärivasemmisto näki tapauksen ”vastavallankumouksellisena kaappausyrityksenä”, jonka kukistamiseen myös Budapestin työläiset osallistuivat.²⁰ Kansannousun kukistuttua marraskuun lopulla, lehti ilmaisi asian selkeästi: ”Neuvostojoukot torjuivat fasismin rynnistyksen Unkarissa.”²¹ Sosialidemokraatit olivat puolestaan vetäneet johdopäätöksensä jo marraskuun alussa, kun neuvostoliittolaiset pidättivät Imre Nagyn ja marssivat Budapestiin. Kuten lehden etusivun otsikko asian ilmaisi: ”Neuvostojoukot murskasivat Unkarin vapauden.”²²

Jos suomalaisen lehdistön reaktiot Unkarin kansannousuun olivat erittäin kriittiset, ei liene yllättävää, että kansainvälisen lehdistön näkökulma oli vielä jyrkempi. Britanniassa kansannousu yhdistettiin laajempaan Itä-Euroopan haluun demokratisoitua, joskin seuraukset olivat Unkarissa huomattavasti traagisemmat kuin Puolassa. *The Times* huomautti, että Neuvostoliitto oli toiminut epävarmasti siihen asti, kunnes Imre Nagy oli julistanut, että maassa tulitaisiin suorittamaan vapaat vaalit ja palaamaan monipuoluejärjestelmään. Silloin ”kaikki epävarmuus loppui”, sillä venäläiset näkivät demokratian mahdollisuudessa ”ei vain Unkariin kohdistuneen uhan, vaan ennemmin tai myöhemmin uhan heidän järjestelmälleen koko Itä-Euroopassa.”²³ Myös Yhdysvalloissa Unkarin kansannousu sijoitettiin paitsi laajempaan kuohuntaan, josta lehdet olivat kirjoittaneet jo kuukausien ajan, myös Neuvostoliiton satelliittivaltioissa esiintyvän ”kansallisen kommunismin” sisäiseen heikkou-

teen. Ihmisten vapauden kaipuu oli suuri ja kommunismi sisäisesti heikkoa.²⁴ *New York Times* selitti pääkirjoituksessaan, miten kansannousu oli todistanut, että Moskovasta käsin luotu tulkinta proletariaatin diktatuurista oli kuollut: ”tämä on valhe, jonka mukaan Venäjän kauaskantoinen imperiumi koostuu ’kansademokratioista’, joiden sisäisiin asioihin ei Venäjä puutu [...] tämä valhe on kuollut.”²⁵ Tämä oli siis lehdistön luoma tausta, joka ei voinut olla vaikuttamatta Melbournen kisoihin.

Melbournen kisoihin

Unkarin kansannousun alettua vaikutti siltä, että Unkari ei lähetä joukkuetta Australiaan, eikä vähiten siksi, että urheilijat eivät olleet pystyneet harjoittelemaan kansannousun alettua ja että maasta poistuminen oli hankalaa.²⁶ Joukkueen lähdön viivästyttyä, lokakuun lopulla *Suomen Urheilulehti* monen muun lehden tavoin uutisoi, että ilman ihmeitä ei Unkaria tulla kisoissa näkemään. Lehden mukaan tämä oli sääli, sillä maa oli ollut Helsingin 1952 kisojen kolmanneksi paras maa ja ”erikoisesti 1500–10000m juoksut ja 3000m juoksu jäävät paljon värittömimmiksi”.²⁷

Kansainvälinen Olympiakomitea oli antiikin perinteen mukaisesti julistanut lokakuun lopussa ”Olympiarauhan” (Olympic truce), jonka tarkoituksena oli mahdollistaa Unkarin joukkueen matkustaminen.²⁸ Samana päivänä Radio Budapest ilmoitti, että Unkari osallistuu kisoihin.²⁹ *Suomen sosialidemokraatti* puolestaan uutisoi, että lokakuun viimeisenä päivänä 150 Unkarin olympiajoukkueen jäsentä oli saapunut junalla Budapestista Alankomaiden Haagiin.³⁰ Uutisointi oli vähintäänkin epäselvää, sillä valtaosa unkarilaisista lensi Australiaan Tšekkoslovakiasta, jonne he olivat kokoontuneet matkalle. Osa joukkueesta matkusti Neuvostoliiton joukkueen kanssa venäläisellä Gruzia laivalla.³¹

Lehdistöllä oli tiedossa, että monet urheilijat taistelivat juuri kisojen alla vallankumouksellisten riveissä, ja että taistelu oli ollut veristä. Esimerkiksi useiden uutisten mukaan Helsingin kisojen moukarin olympiavoittaja Jozsef Czermak ja maan jalkapallomaajoukkueen kapteeni Ferenc Puskas olisivat kuolleet taisteluissa, samoin viisiottelija Gábor Benedek.³² Puskasin tapauksessa kommunistinen *Työkansan Sanomat* an-

toi ymmärtää, että armeijan majurina hän olisi kuollut taistelussa ”kapinallisia” vastaan.³³ Czermakin kuolema kumottiin, mutta esimerkiksi *Suomen sosialidemokraatti* ilmoitti, että Budapestin radio oli vahvistanut nyrkkeilijä Pal Budain saaneen surmansa. Budai oli kuulunut turvallisuuspoliisiin.³⁴ Marraskuun toisena *Suomen sosialidemokraatti* uutisoi, että Puskas oli muun Honvedin jalkapallojoukkueen mukana Itävallassa. Siinä missä *Työkansan sanomat* halusi leipoa maan kuuluisimmasta jalkapalloilijasta fasismin vastaisen taistelun marttyyria, *Suomen sosialidemokraatti* lainasi itse Puskasia, ”kuolleeeksi ilmoitettua”, joka ”selitti olevansa ylpeä saadessaan olla mukana vapaan Unkarin ensimmäisellä ulkomaalaisella edustusurheilumatkalla”.³⁵

Huhuista poiketen myös Benedek ja Czermak olivat elossa. Heistä molemmat olivat Helsingin kisojen voittajia, ja mukana Melbournessa, joissa jälkimmäinen toimi Unkarin lipunkantajana. Itse kisoissa molemmat jäivät ilman mitaleja. Aikansa paras jalkapallojoukkue, Unkarin ”kultainen joukkue”, ei osallistunut Melbournen kisoihin, vaikka sillä oli puolustettavanaan olympiakulta Helsingistä. Lehdistön ennustukset siitä, kuinka Unkarin urheilijoiden valmistautuminen oli kärsinyt, kävivät toteen ainakin Benedekin ja Czermakin kohdalla, vaikka mitalitaulukossa Unkari oli neljäs, saavuttaen 26 mitalia, joista yhdeksän kirkkainta.

The Times kirjoitti Madridista, että Espanjan poisjäänti kisoista oli tarkoitettu ”protestiksi”.³⁶ Francon oikeistodiktatuurinen Espanja ei vallitsevassa tilanteessa suostunut kohtaamaan Neuvostoliittoa kisakentillä.³⁷

Alankomaiden päätös vetäytyä johtui Neuvostoliiton toimista Unkarissa, mutta kritiikki kohdistui myös Kansainväliseen Olympiakomiteaan: ”Miten urheilu voi olla Unkarin tapahtumia tärkeämpää? Tykkäisimmekö me, jos meidän kansalaisiamme olisi julmasti murhattu ja joku sanoisi, että urheilu on tärkeämpää?”³⁸ *The Timesin* Alankomaiden kirjeenvaihtaja raportoi, että maan lehdistö oli yksimielisesti hyväksynyt kisoista poisjäännin.³⁹

Suomen Urheilulehden päätoimittaja Paul Sirmeikkö oli huomauttanut kolumnissaan lähtövalmistelujen alla, että mikäli ”unkarilaiset pääsevät lähtemään, niin silloin Unkarin tapauksen vuoksi poisjääminen olisi muiden kohdalta hiukan epäloogillista”.⁴⁰ Samanlaisen ajatuksen oli esittänyt myös Yhdysvaltain joukkueen johtaja J. Lyman Bingham, joka

valitti, että ”kisat ovat urheilijoiden kohtaaminen, ei poliittinen marssi”. Hänen mukaansa poisjäänti oli ”järjetöntä”.⁴¹ Vaikka Sirmeikön mukaan kisojen boikotointi poliittisin perustein vaikutti epäloogiselta, muistutti hän kuitenkin, että olympialaiset olivat olleet luonteeltaan poliittisia läpi sen modernin historian. Pariisissa ja Antwerpenissa maailmansodan hävinneet keskusvallat oli suljettu kisoista. Lisäksi, mikäli kisat olisi pidetty vuonna 1916, Venäjän painostuksesta KOK oli jo vuonna 1914 tehnyt päätöksen, että Suomi ja Böömi (Tšekkoslovakia) eivät saa osallistua kisoihin.⁴² Helge Nygren puolestaan laski *Suomen Kuvalehden* artikkelissaan ”Olympiaveljeys rakoilee”, kuinka Helsingin kisoihin neljä vuotta aiemmin oli osallistunut ”70 kansakuntaa, Melbournen olympiaperheeseen ei tule kuulumaan yhtä monta jäsentä”. Lisäksi hän huomautti, että Israelin joukkue oli suunnitellun 20 urheilijan sijaan vain kolmihenkkinen. Lopuksi Nygren mainitsi, että näiden tunnettujen boikottien lisäksi ”[u]seat maat ovat ilmoittaneet päättävänsä osanotosta vasta itse kisakaupungissa, missä on odotettavissa kiinteä neuvottelujen sarja... Olympiarauhaa on jo jokatapauksessa rikottu!”⁴³ Kisojen kynnyksellä oli selvää, että kisat tulisivat olemaan ennennäkemättömän poliittiset, vaikka KOK yritti vedota olympiahenkeen ja olympiarauhaan. Avery Brundagen viesti oli selkeä: KOK ”oli aivan täysin sitä vastaan, että yksikään maa käyttäisi kisoja poliittisiin pyrkimyksiin, olivatpa ne hyviä tai pahoja. Olympialaiset ovat yksittäisten urheilijoiden välistä kamppailua, ei maiden välistä.”⁴⁴

Joukkueiden saapuessa kisapaikalle, nousi esille kysymys Unkarin lipusta. Kun unkarilaiset lähtivät matkalle kohti Melbournea, eivät Neuvostoliiton panssarit olleet vielä vyöryneet Budapestiin. Vallankumouksen traaginen käänne selvisi unkarilaisille vasta heidän saavuttuaan perille.⁴⁵ *Suomen Urheilulehti* uutisoi, kuinka osa Unkarin joukkueen jäsenistä oli protestoinut olympiakylässä liehunut sirpillä ja vasaralla varustettua kommunistisen Unkarin lippua vastaan.⁴⁶ *New York Times* kertoi samasta tapauksesta mainiten, kuinka unkarilaiset repivät ”kommunistisen” lipun alas ja nostivat salkoon ”vapaan” Unkarin lipun. Merkittävää jutussa oli se, että ele suoritettiin kertoman mukaan Imre Nagyn hallituksen siunaamana. Samassa artikkelissa lehti kirjoitti tunnelmista Melbournen lentokentältä, jonne oli kerääntynyt yli 2000 ihmisen – lähinnä unkarilaisten maahanmuuttajien – joukko ottamaan vastaan 91 unka-

riilaista urheilijaa. Vastaanottoaulassa laulettiin Unkarin kansallishymniä ja huudettiin ”kauan eläköön vapaa Unkari”. Kaikesta huolimatta Unkarin joukkueen johtaja, maan urheiluministeri Julius Hegyi selitti, että politiikan ei tulisi sotkeutua kisoihin. Hänen mukaansa Unkarin joukkuetta sitoi KOK:n vetoisuus, jonka mukaan kisojen aikana tulisi voittaa kaikki keskinäiset epäluulot ja kansalliset konfliktit.⁴⁷ Näin ollen kaikesta kuohunnasta huolimatta, sekä lehdistö, että urheilujohtajat pyrkivät pitämään kiinni olympialiikkeen rauhan ja ystävyyden ajatuksesta.

Siitä huolimatta lippukysymys eli omaa elämäänsä. Jo aikaisemmin asiasta kertonut *Suomen Urheilulehti* palasi aiheeseen artikkelillaan ”Unkarin lippu kiellettiin jo 1912”. Itse artikkelissa päähuomio keskittyi lähinnä Suomen epävakaaseen asemaan olympialiikkeen alkuaikoina. Suomen lippua ei ollut hyväksytty vuoden 1906 saati vuoden 1912 kisoissa. Tukholmassa oli jouduttu kesken avajaismarssin poistamaan myös ”täysin epäpoliittinen” naisvoimistelijoiden ”terve sielu terveessä ruumiissa” -lippu, jota Venäjän perässä marssineen Suomen joukkueen naisvoimistelijat kantoivat. Samoin kuin Suomi vuonna 1912, ei Unkarikaan saanut, kuten artikkelissa mainittiin, voimakkaasta kansallishengestään huolimatta, marssia oman lipun alla, vaan se joutui esiintymään Itävallan lipun alla.⁴⁸ Samassa numerossa lehden kolumnisti ”Werner” kirjoitti unkarilaisista Melbournessa avoimen poliittisessa viitekehyksessä:

Jos unkarilaiset täällä viikon kuluttua pystyvät voittamaan olympiamitaleita, on heidän hiljainen taistelunsa saava mainehikkaan voiton. Se olisi vapauden hengen voitto... Me toivomme, että tämä rakas veljeskansamme, urheilullisesti vielä viimeisinä näkymättömän taistelun päivinä... astuisi voittajan tietä... Voiton tietä niin urheilun kuin vapaudenkin kentällä.⁴⁹

Kisojen poliittisuudesta huolimatta ei voida kiistää, ettei myös alkupeäinen olympia-aate olisi elänyt vahvana. Todisteena siitä jopa kommunistisen *Työkansan Sanomien* Antero intoutui kolumnissaan julistamaan olympiarauhaa: ”Eiköhän de Coupertinin (sic.) ajatukset Olympian kisojen ystävyyttä edistävästä merkityksestä kaikesta huolimatta paikkaansa...⁵⁰ Olympia-aatteen julistus oli varmasti pyyteetöntä, mutta samaan aikaan ei voi olla huomaamatta sitä tosiasiaa, että kommunistien taholta

moinen rauhanaatteen julistus epäilemättä vähätteli Unkarin tapausta ja toivoi, että itse kisoissa ei Neuvostoliitolle oltaisi täysin vihamielisiä. *Suomen sosialidemokraatti* taas kirjoitti kolumnissaan sarkastisesti, kuinka kohta alkaisi ”rauhan juhla” ja kuinka olympiarenkaiden ”symbolinen merkitys on kaunis ja aate pyhä”, mutta

valitettavasti maailma ei kuitenkaan enää välitä kovinkaan paljoa tuollaisista pyhyiden aatteista...minkäänlaista viitettäkään siitä, että olisi todella vilpitön halu ymmärtää toisia ja pyrkiä rehelliseen yhteistoimintaan, ei enää ole ollut nähtävissä. Toisenlaiset pyrkimykset määräävät toimintoja.⁵¹

Kisojen avajaispäivänä, jolloin urheilun poliittisuus oli edelleen kolumnissa esillä, se kuitenkin mukautui olympiadiskurssiin todeten, että oli oikein, että erinäisistä vetoumuksista huolimatta KOK ei sulkenut Britanniaa, Ranskaa, Israelia tai Neuvostoliittoa pois kisoista: ”antaa urheilijoitten urheilla, onhan tämä ainakin yksi ala, jossa toistaiseksi mahdutaan melko hyvässä sovussa samalle alueelle ja saman katon alle”.⁵² Samaan uima-altaaseen ei Melbournessa kuitenkaan sovittu.

Unkari-Neuvostoliitto vesipallo-ottelu

Ennen Melbournen avajaisia Unkarin vallankumouksella oli merkittävä rooli kisauutisoinnissa. Kisojen alettua painopiste siirtyi nopeasti urheilu-suoritusten analysointiin ja Unkari-Neuvostoliitto-jännite katosi lähes tyystin. Alkujaan näytti, että olympiarauha oli tullut solmituksi, kunnes kisojen toiseksi viimeisenä päivänä 6. joulukuuta vesipallo-ottelu Melbournen uimahallissa räjähti väkivaltaiseksi kamppailuksi.

Uimahalliin ottelua kerääntyi seuraamaan täysi tupa, arviolta 5500 henkeä, joista monet olivat Australiaan muuttaneita unkarilaisia. Kansallisasuihin pukeutuneina he olivat tulleet osoittamaan tukea vapaalle Unkarille. Siitä huolimatta, että Unkarin joukkue ei ollut pystynyt juurikaan harjoittelemaan vedessä viimeisen kahden viikon aikana, se hallitsi tapahtumia altaassa. Itse ottelu oli alusta alkaen kiihkeä ja sitä mukaan kun unkarilaiset tekivät maaleja, ottelun intensiteetti lisääntyi. Kun un-

karin Ervin Zadorin silmäkulma oli mukiloitu auki, veden alkaessa värjäytyä punaiseksi ja katsojien tunkiessa altaan reunoille, tarvittiin poliisia turvaamaan järjestystä.

Suomessa ottelun uutisointi meni osittain ohi, koska itsenäisyyspäivää seuranneena päivänä ei lehtiä ilmestynyt, mutta ansainvälisen lehdistön otsikot olivat havainnollisia, eivät kuitenkaan erityisen sensaatiomaisia. *The Manchester Guardianin* otsikko kuului ”vesipallo ja musta silmä” ja artikkeli kertoi tapahtumasta seuraavin sanakääntein: ”Unkarin neljännen maalin jälkeen pelaajat unohtivat hetkeksi pelaavansa vesipallo-ottelua ja alkoivat moukaroida ja kuristaa toisiaan niin vedenpinnan ylä- kuin alapuolella.”⁵³ Kamppailun kiihkeyttä ei kuitenkaan suoraan yhdistetty Unkarin kansannousuun. Samoin toimi *New York Times*. Vaikka sen raportti itse ottelusta oli seikkaperäinen, antaen hyvän kuvan kamppailun kiihkeydestä, ottelun taustajännitettä sekään ei maininnut.⁵⁴ Aikalaisille lienee ollut selvää, että ottelussa oli myös urheilun ylittävä poliittinen jännite, joten sen ruotiminen ei ollut välttämätöntä niukan palstatilan puitteissa.

Brittiläinen *The Times* julisti kaikkein voimakkaimmin reilun pelin ideaalia, mainiten, että toistaiseksi kaikissa Unkarin ja Neuvostoliiton välisissä kohtaamisissa on lehtereillä ollut suuri unkarilaissiirtolaisten joukko – hurraamassa ja buuaamassa, ”emmekä voi sanoa, että nämä venäläisvastaiset mielenosoitukset olisivat olleet kovin urheiluhenkisiä tai spontaaneja”. Lopuksi lehti mainitsi, että vesipallotapaus oli kuitenkin ”pieni”. Samoin lehti yritti selittää tapausta vesipallon väkivaltaisella luonteella, muistuttaen, että elokuussa Espanjassa pidetyissä opiskelijaurheilukilpailuissa egyptiläinen pelaaja joutui yllättäen keskeyttämään ottelun.⁵⁵ Tutkituista ulkomaisista lehdistä vain *Washington Post* jossain määrin viittasi ottelun poliittiseen luonteeseen. Artikkelin mukaan Unkarin joukkueen kapteeni kertoi ottelun jälkeen reporttereille, että ”venäläiset aloittivat kovan pelin. Hän väitti, että aina kun hänen joukkueensa teki maalin, venäläiset mutisivat heille ’olette fasisteja.’ Hän sanoi, että unkarilaiset olivat hiljaa, koska he ’eivät halunneet politiikan tulevan otteluun mukaan.’”⁵⁶

Erinomaisen kuvan siitä, miten aikalaiset kokonaisuudessaan suhtautuivat otteluun osana kisojen laajempaa urheilun jälkipyykkiä antoi brittiläinen *Manchester Guardian* kisojen päätöspäivänä:

Kisoissa oli luonnollisesti vääjäämättömiä purnauksia ja kaha-koita sellaisista asioista kuin omituinen Kansainvälisen pyöräilyliiton tuomariston kolmesta-kahteen päätös, uimahyppyjen tuomarointi, kun tuomarit antoivat samoista hypyistä järjettömästi vaihtelevia pisteitä, *vesipallo sekä pari muuta tapabtumaa*.⁵⁷

Näin ollen on perusteltua sanoa, että aikalaiset eivät nostaneet vesipallo-ottelun väkivaltaa esille sillä voimakkuudella, jolla sitä on myöhemmässä olympiakirjallisuudessa kuvattu. Samanlaisiin johtopäätöksiin on tullut myös Robert Rinehart, jonka mukaan ottelun intensiteettiä väheltiin myöhemmissä raporteissa.⁵⁸

Suomen lehdistö oli ottelun poliittisen luonteen suhteen jakautunut. Esimerkiksi *Suomen Urheilulehti*, joka piti esillä kisojen poliittisuutta, ei puuttunut asiaan ottelu-uutisessaan. Uutinen oli pieni kahden palstan juttu kuudennen sivun vasemmassa alareunassa. Ottelu oli ”unkarilaisen vesipallohienouden ja Neuvostoliiton voimakkuuteen perustuvan palloilun taistelu”. Ottelun kiihkeä luonne, mistä uutisessa mainittiin seuraavaksi, selitettiin vesipallon taktillisina eroina (samoin kuin *The Timesin* artikkelissa), ei Unkarin kansannousun kontekstissa.⁵⁹ Uutisoinnin kehys on mielenkiintoinen, kun otamme huomioon, että Unkarin kansannousu oli kuitenkin ennen olympialaisia nostettu yhdeksi kisoihin vaikuttavaksi tekijäksi. Sikäli kuin *Suomen Urheilulehti* oli aikaisemmin kirjoittanut maan olympiajoukkueen taistelleen ”hiljaista, veretöntä taistelua, joka heijastuu tällä hetkellä olympiatulen veroisena voimana kautta maailman”, se oli kuitenkin haluton siirtämään ajatusta urheilusuorituksen ytimeen, kun vesipallo-ottelusta oli muodostunut kaikkea muuta kuin veretön.⁶⁰ On mahdollista, että olympialaisista oli yleisellä tasolla helppo kirjoittaa poliittisessa viitekehyksessä, mutta poliittisuuden vennyttäminen itse urheilusuoritusta leimaavaksi tekijäksi oli – ehkä urheilun jalon aatteen mukaan – vaikeampaa. Kun *Washington Postin* artikkelin mukaan unkarilaiset urheilijat eivät halunneet politiikan tulevan otte- luun mukaan, urheilutoimittajat ajattelivat samoin. *Työkansan Sanomien* olympialiitteessä ei puolestaan mainittu koko ottelua. Sen sijaan esimerkiksi Neuvostoliitto-Jugoslavia jalkapallofinaalia, joka päättyi Neuvostoliiton 1-0 voittoon, selvitettiin seikkaperäisesti, vaikka lehden mukaan

ottelu oli ”tapahtumaköyhä”.⁶¹ Vertailun vuoksi mainittakoon, että *New York Timesin* raportoinnin mukaan kyseinen jalkapallo-ottelu oli ”yksi turnauksen kovaotteisimpia ja pelaajat tappelivat kaksi kertaa”.⁶²

Sen sijaan *Helsingin Sanomat* ja *Suomen sosialidemokraatti* huomioivat ottelun poliittisen kehyksen. *Helsingin Sanomat* kirjoitti, kuinka

Poliittiset intohimot, niin katsomossa kuin pelaajienkin keskuudessa puhkesivat ilmieliekkisiin Unkarin ja Neuvostoliiton iskiessä yhteen... Monet pelaajat nousivat altaasta verisinä ja mukiloituina yleisen hulinan ja nyrkkitappelun täyteen ottelun päätyttyä... Ainoastaan australialaiset toimitsijat taputtivat käsiään venäläisille näiden kulkiessa pukukoppiinsa, mutta yleisö oli raivoissaan ja uhkasi lynkata koko joukkueen. Poliisit joutuivat suojelemaan venäläisiä ja yrittivät rauhoittaa raivosta kiehuva yleisöä.⁶³

Lehdessä julkaistiin myös ottelun tuomarin, ruotsalaisen Sam Zuckermannin kommentteja. Tuomari moitti yleisöä puolueellisuudesta: ”Tuntiessaan kaikkien olevan vastassaan, venäläiset sitten käyttäytyivät niinkuin käyttäytyivät... Tiesin, että jos kisojen aikana sattuu joitakin välikohtauksia poliittisista syistä, ne sattuvat vesipallossa.” Lisäksi Zuckermann totesi, että vesipallo on kiivasta kamppailu-urheilua, jossa tunteet helposti kuohuvat. Ilmeisesti tällainen tunnekuohunta oli olympia-aatteen vastaista, sillä haastattelunsa lopuksi Zuckermann totesi, että edellä mainitusta syystä lajin ”voisi aivan hyvin jättää pois kisojen ohjelmasta”.⁶⁴ *Suomen sosialidemokraatti* kirjoitti tapahtuman poliittisuudesta epäsuorasti tyytyen lainaamaan australialaislehdistön uutisointia, jonka mukaan ottelun aikana ”olympiarauha oli tipotiessään”. Artikkelissa haastateltu unkarilainen pelaaja Deszmond Gyarmati ihmetteli, miten Neuvostoliiton olympiajohto antoi pelaajiensa nimitellä unkarilaisia fasisiteiksi koko ottelun ajan.⁶⁵

Unkarilaisten kohtalo

Kisojen päättyessä politiikka palasi lehtien palstoille. Kuumien aihe oli kysymys Unkarin joukkueen kotiinpaluusta. Toinen merkittävä teema oli kiinalaisen koulupojan aloitteesta syntynyt kisajärjestäjien päätös, jonka mukaan eri maiden urheilijat sekoitettiin keskenään 8.12. pidetyn päätös-seremonian loppumarssissa. Urheilijat eivät siis esiintyneet seremoniassa oman maansa edustajina vaan globaalina urheilumassana, rinta rinnan. Kuten *Helsingin Sanomien* lainaus kiinalaisen koulupojan kirjeestä asian ilmaisi: ”sodat, politiikka ja kansallisuudet ja rodut on unohdettava”.⁶⁶ Voidaan sanoa, että tämä toimenpide vetosi olympialiikkeen symbolisiin tavoitteisiin mutta ei poistanut kisojen poliittista latausta. Päinvastoin sen voi sanoa syntyneen juuri kisojen leimallisesti poliittisen ulottuvuuden takia. Lisäksi joukkueiden sekoittaminen ei poistanut taustalla yhä vellovaa Unkarin kriisiä ja lukuisat unkarilaiset olivat jo siirtyneet Australiassa asuvien Unkarin siirtolaisten suojiin odottamaan turvapaikkaa.

Kisojen jälkipuinneissa unkarilaisten kohtalo sai runsaasti palstatilaa. Pari päivää päätös-seremonian jälkeen ilmestyneen *Suomen Urheilulehden* etusivulla oli artikkeli ”Kun paluuta ei ole”. Siinä kerrottiin, miten osa Unkarin joukkueesta palaa takaisin kotimaahansa, mutta monet, kuten koko vesipallojoukkue, jäisi palaamatta. Artikkelin otti selväsanaisesti kantaa Unkarin tilanteeseen: ”Olympiatuli on sammunut. Sen mukana sammui valitettavasti erään meille läheisen urheilukansan usko valoisaan tulevaisuuteen. . . Jäljelle jäi vain toivo vapaan Unkarin uudesta noususta.”⁶⁷ Kisoja paikan päällä seurannut *Suomen Urheilulehden* Paul Sirmeikkö kirjoitti samaan henkeen: ”Unkarilaisten kohtalo on näiden kisojen murhenäytelmä, joka on luonut synkän varjon niiden yli. Kaikki katsojat, ja kaikkien maiden urheilijat – yhtä maata lukuunottamatta, ovat toivoneet Unkarille menestystä ja sen maan urheilijat, jotka näissä kisoissa ovat eniten saaneet mitaleita, eivät ole usein saaneet yleisöltä minkäänlaista suosiota saavutuksistaan.”⁶⁸

Suomen koko porvarilehdistö oli täynnä samankaltaista diskurssia. *Työkansan Sanomat* puolestaan kirjoitti, miten Melbournessa oli kiinnitetty suurta huomiota ”unkarilaiskysymykseen” ja noin 40 unkarilaisurheilijan ”väitettiin” jäävän Australiaan. Salamyhkäisyyttä oli ilmassa, sillä ”Unkarin joukkueen johto kieltäytyi mainitsemasta ketkä lauantaina

Unkarin vesipallojoukkueen Ervin Zádor teki Melbournen kisoissa kaksi maalia otelussa Neuvostoliittoa vastaan. Myöhemmin pelissä hän sai Valentin Prokopovilta iskun kasvoihinsa. (Kuva Wikipedia Commons)

matkustivat Australiasta. Myös lentokentän henkilökunta piti salassa ne 37 naispuolista ja 8 miespuolista osanottajaa.⁶⁹ Porvarillinen lehdistö ei yrittänyt luoda savuverhoa, vaan unkarilaisten siirtyminen Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin oli ”julkinen salaisuus”. *Helsingin Sanomien* mukaan vesipalloilijat lähtisivät USA:n joukkueen mukana Yhdysvaltoihin, jossa he suorittaisivat kiertueen Unkarin-avun hyväksi.⁷⁰ *Suomen sosialidemokraatti* tiesi kertoa, että ”91 Unkarin edustajaa ei palaa kotimaahan”.⁷¹

Myös kansainvälinen lehdistö kirjoitti unkarilaisten kotiinpaluusta ja sen ympärillä vellovasta huhumyllystä. Kysymys oli noussut jo ennen kisojen päättymistä, ja ilmassa oli kylmälle sodalle ominaista salailua: ”Ainakin kuusi Unkarin joukkueen jäsentä häipyi Olympiakylästä yöllä... jännittynyt ilmapiiri ympäröi Unkarin joukkueen asuntola. Joukkueen johtajat sanoivat, että he eivät tiedä mitään loikkauksista.”⁷² Kisojen päätyttyä *New York Times* kertoi Australian turvallisuuspoliisin vartioivan maahan jääneitä unkarilaisia, kunnes Neuvostoliiton joukkueen laiva Gruzia oli poistunut Australiasta. Syy vartiointiin oli poliittinen: unkarilaisten ryhmään kuului kolme merkittävää henkilöä – Unkarin olympiakomitean sihteeri, korkeimman oikeuden tuomari, joka oli toiminut kisoissa Unkarin soutujoukkueen valmentajana, sekä yksi maailman parhaista keskipitkien matkojen juoksijoista.⁷³ Varsinainen syy vartiointiin mainittiin epäsuorasti, mutta lukijoille se on ollut varsin selvä. Kuten artikkeli mainitsi, Gruzia-aluksella tiedettiin olevan ”Neuvostoliiton salaisen poliittisen poliisin” henkilöstöä, joten kisaisännät olivat huolissaan näiden kolmen unkarilaisen mahdollisesta sieppauksesta Neuvostoliittoon.⁷⁴ Se, missä määrin tiedot olivat paikkaansa pitäviä, ei sinällään kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Oleellista on, että uutisoinnissa luotiin kuvaa olympialaisten ja Unkarin tapahtumien poliittisesta yhteenkietoutumisesta.

Johtopäätökset

Melbournen olympialaisten poliittisuudesta kirjoitettiin sekä ennen kisoja että kisojen jälkeen. Näissä kirjoituksissa ei mainittavasti siloteltu urheilun tai olympialiikkeen poliittisuutta – oli pa kyse sitten kansain-

välisestä tai suomalaisesta lehdistöstä. Lehdistölle oli itsestään selvää, että Unkarin kansannousu vaikutti kisoihin. Sen sijaan kisojen käynnistyttyä ja itse urheilusuoritusten alettua poliittinen viitekehys jäi selvästi taka-alalle. Selvimmin se kävi ilmi Unkarin ja Neuvostoliiton verikylvyksi nimetyn vesipallo-ottelun uutisoinnista. Lähes ilmiselvää Unkarin kansannousun viitekehys ei noussut kovinkaan merkittävästi esille. Urheilukamppailu on urheilukamppailua, ja vesipallo lajina on rajua kontaktiurheilua. Aikalaisille lienee ollut kuitenkin selvää, että ottelu oli poliittisesti erittäin latautunut ja voi olettaa, että moista itsestäänselvyyttä ei ollut pakko mainita uutisoinnissa. Samoin voi olla, että kirjoittajat kunnioittivat unkarilaisten pelaajien näkemystä, että he halusivat pitää politiikan erossa urheilusta. Vaikka ottelun poliittinen ulottuvuus olikin ehkä itsestäänselvyys, uutisoinnista kuvastui myös haluttomuus korostaa politiikkaa pelikentillä – tai altaassa. Tämä kuvastui erityisesti heti kisojen jälkeen suoritettussa jälkipuinnissa. Vesipallo-ottelu oli yksi pieni tapaus monien muiden pelikentällä sattuneiden kahakoiden joukossa, eikä siihen liitetty sitä symboliarvoa, jonka se on saanut myöhemmässä urheilukirjallisuudessa. Aikalaisille oli tärkeintä, että vaikeasta kansainvälisestä tilanteesta huolimatta kisojen koettiin onnistuneen hyvin.

Vertailtaessa Suomen lehdistöä kansainväliseen (tässä tapauksessa anglo-amerikkalaiseen) lehdistöön, suomalaisen diskurssin erikoispiirre oli se, että Unkarin kansannousua – ja unkarilaisten kokemuksia yleensä – pelattiin Suomen omaa historiallista kokemusta vasten. Suomessa koettiin voimakasta veljeskansayhteyttä, ja molempien kärsimyksissä oli yhdistävänä tekijänä Venäjä/Neuvostoliitto. Vastaavaa ilmiötä, jossa kansannousua olisi pelattu omaa historiallista kokemusta vasten, ei esiintynyt suurempien maiden kirjoituksissa, mikä on täysin ymmärrettävää. Sen sijaan kylmän sodan viitekehys ohjasi johtavien länsivaltojen kirjoittelua. Se oli puolestaan vähemmän esillä suomalaisen (porvari) lehdistön diskurssissa, vaikka myös Suomessa kirjoittelu oli varsin Neuvostovastaista.

Viitteet

- 1 Neil Allen, ”Melbourne”, teoksessa Lord Killanin ja John Rodda (toim.), *The Olympic Games*. London: Macdonald and Jane’s, 1979, 135. Neil Allen oli brittiläinen urheilutoimittaja, jonka kuuluisimmat teokset olivat Rooman ja Tokion kisojen päiväkirjat, Neil Allen, *Olympic Diary Rome 1960*. Lontoo: Kaye, 1960; *Olympic Diary Tokyo 1964*. Lontoo: Kaye, 1965.
- 2 Helge Nygren, ”Olympiaveljeys rakoilee”, *Suomen Kuvalehti* 46/1956, 27.
- 3 Christine Toohey ja A.J. Veal, *The Olympic Games. A Social Science Perspective*. Wallingford ja Cambridge, MA: Cabi, 2007, 98.
- 4 ”A Proper Olympic Spirit. Melbourne’s Success”, *The Manchester Guardian*, 7.12.1956, 6.
- 5 esim. Pietikäinen, ”Kriittinen diskurssitutkimus”. Teoksessa Sajavaara, Kari ja Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Solki, 2000, 191–218.
- 6 Norman Fairclough, *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino, 1997, 80.
- 7 Robert Rinehart, ”Fists Flew and Blood Flowed’: Symbolic Resistance and International Response in Hungarian Water Polo at the Melbourne Olympics, 1956”, *Journal of Sport History*, 23 (2), 1996, 120–139; Toby C. Rider, *Cold War Games: Propaganda, the Olympics, and U.S. Foreign Policy*. Urbana Ill.: University of Illinois Press, 2016; John Leonard, *Fair Game? Tackling Politics in Sport*. Darrington: Pitch, 2016; Victor D. Cha, ”Winning is Not Enough: Sport and Politics in East Asia and Beyond”, *The International Journal of the History of Sport*, 30(11), 2013, 1289.
- 8 Rinehart, ”Fists Flew and Blood Flowed”, 127.
- 9 Avery Brundage yritti koko pitkällä KOK:n pääsihteerikaudellaan epätoivoisesti pitää kiinni ajatuksesta, että urheilu ja politiikka eivät kuuluneet samoille pelikentille. Ks. Allen Guttman, *The Games Must Go On: Avery Brundage and the Olympic Movement*. New York: Columbia University Press, 1984.
- 10 Kauko Sipponen, ”Josef Stalin kuolee uudelleen”, *Suomalainen Suomi*, 5/1956, 297.
- 11 Puolan tapahtumista, Anita Prazmowska, *Poland: A Modern History*. London: I.B.Tauris, 2010, 184–7.
- 12 Anssi Halmesvirta ja Heimo Nyysönen, *Unkarin kansannousu 1956*. Helsinki: WSOY, 2006, 44.
- 13 Kansannousun tapahtumista tarkemmin, ks. Halmesvirta ja Nyysönen, 41-114.

- 14 Mahfoud Amara, "Olympic Sport and Internationalism Debates in the Arab-Muslim World", teoksessa Holger Preuss ja Karsten Liese (toim.), *Internationalism in the Olympic Movement: Idea and Reality between Nations, Cultures and People*. Wiesbaden :VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011, 50.
- 15 Hannu Itkonen, "Rauhankyyhkyjä ja tykinlaukauksia: Valittuja paloja olympialiikkeestä", teoksessa Arto Nevala (toim.), *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1996*. Kitee: SUHS, 1996, 96.
- 16 Halmesvirta ja Nyyssönen, *Unkarin kansannousu*, 153–176; Esko Salminen, *The Silenced Media: the Propaganda War between Russia and the West in Northern Europe*. Basingstoke: Macmillan, 1999; Esko Salminen, *Porkkalan palautuksesta noottikriisiin: lehdistökeskustelu Suomen idänpolitiikasta 1955–1962*. Helsinki: Otava, 1982.
- 17 "Julmuuden pyhitys", *Suomen Kuvalehti*, 46/1956, 19.
- 18 "Halki suruliputetun Euroopan", *Suomen Kuvalehti*, 47/1956, 27.
- 19 Halmesvirta ja Nyyssönen, *Unkarin kansannousu*, 157.
- 20 *Työkansan Sanomat*, "Vastavallankumouksellinen kaappausyritys Unkarissa" ja "Budapestin työläiset aseissa vastavallankumouksen lyömiseksi", 25.10.1956, 1.
- 21 "Neuvostojoukot torjuivat fasismin rynnistyksen Unkarissa.", *Työkansan Sanomat*, 24.11.1956, 4.
- 22 *Suomen sosialidemokraatti*, 5.11.1956, 1.
- 23 "Repression", *The Times*, 5.11.1956, 9.
- 24 Esim. Joseph and Stuart Alsop, "Matter of Fact... After the Blood Bath", *The Washington Post and Times Herald*, 26.10.1956, A15.
- 25 "Days that Shake the World", *New York Times*, 28.10.1956, 190.
- 26 Unkarilaisten vaikeuksista ks. Christine Toohey ja A.J. Veal, *The Olympic Games. A Social Science Perspective*. Cabi: Wallingford ja Cambridge, MA, 2007, 97–8. Carl Posey, *XVI Olympiad: Melbourne 1956, Squaw Valley 1960*. Los Angeles: World Sport Research and Publications, 1998, luku 2.
- 27 "Olympiakuva muuttuu", *Suomen Urheilulehti*, 29.10.1956, 3.
- 28 "Hungary will send Team to Olympics", *New York Times*, 30.10.1956, 49.
- 29 "Olympic Games and Hungary", *The Times*, 30.10.1956, 1956, 12.
- 30 "Unkarin joukkue jo Haagissa", *Suomen sosialidemokraatti*, 1.11.1956, 12.
- 31 Toohey ja Veal, *The Olympic Games*, 97.
- 32 "Hungary will send Team to Olympics", *New York Times*, 30.10.1956, 49; "Olympiakuva muuttuu", *Suomen Urheilulehti*, 29.10.1956, 3.
- 33 "Puskas kuollut?", *Työkansan Sanomat*, 28.10.1956, 2.

- 34 "Budapest kumoaa Csermakin kuoleman", *Suomen sosialidemokraatti*, 1.11.1956, 12.
- 35 "Ferenc Puskas Wienissä", *Suomen sosialidemokraatti*, 2.11.1956, 13.
- 36 "Olympic Teams Withdrawn", *The Times*, 7.11.1956, 9.
- 37 Toohey ja Veal, *The Olympic Games*, 98.
- 38 "2 Nations Protest against Actions of Russia", the *New York Times* 7.11.1956, 43.
- 39 "Dutch condemnation of Soviet Aggression", *The Times*, 9.11.1956, 8.
- 40 "Olympian aattona", *Suomen Urheilulehti* 8.11.1956, 3.
- 41 "Nations that Withdrew Urged to Return to Olympic Games", *New York Times*, 10.11.1956, 22.
- 42 "Olympian aattona", *Suomen Urheilulehti* 8.11.1956, 3.
- 43 Helge Nygren, "Olympiaveljeys rakoilee", *Suomen Kuvalehti* 46/1956, 27.
- 44 Brundagea lainattu teoksessa Killanin ja Rhodda, *The Olympic Games*, 69.
- 45 Toohey ja Veal, *The Olympic Games*, 98.
- 46 "Unkarilaisten vaatimus: Pois kommunistilippu tai me poistumme", *Suomen Urheilulehti*, 12.11.1956, 3.
- 47 "Hungarian Olympic Athletes Greeted by 2,000 upon Arrival at Melbourne", *New York Times*, Nov 13, 1956, 62.
- 48 "Unkarin lippu kiellettiin jo 1912", *Suomen Urheilulehti*, 15.11.1956, 4.
- 49 "Unkari Melbournessa", *Suomen Urheilulehti*, 15.11.1956, 5.
- 50 "Areenoilta", *Työkansan Sanomat* 9.11.1956, 2.
- 51 *Suomen sosialidemokraatti*, 18.11.1956, 12.
- 52 *Suomen sosialidemokraatti*, 22.11.1956, 8.
- 53 *Manchester Guardian*, "Water polo and a black eye", 7.12.1956, 4.
- 54 "Hungarians beat Russian team 4-0", *New York Times*, 6.12.1956, 62.
- 55 "Olympic games water polo incident", *The Times*, 7.12.1956, 10. Lehti käytti termiä "minor".
- 56 "Reds, Hungarians Play Bloody Water Polo Match", *The Washington Post*, 7.12.1956, D1.
- 57 "A Proper Olympic Spirit. Melbourne's Success", *The Manchester Guardian*, 8.12.1956, 6. Kursiivi lisätty.
- 58 Rinehart, 131. KOK:n verkkosivuilla oleva Melbournen kisojen valokuvakooste ei sisällä erästä kisojen kuuluisinta valokuvaa: altaalta talutettavaa Ervin Zandoria, jolla on silmäkulma auki.
- 59 "Unkari löi Neuvostoliiton 4–0 verisessä vesipallo-ottelussa", *Suomen Urheilulehti*, 7.12.1956, 6.

- 60 "Unkari Melbournessa", *Suomen Urheilulehti*, 15.11.1956, 5.
- 61 "Jalkapalloilun olympiakulta Neuvostoliitolle maalein 1–0", *Työkansan Sanomat* (Olympialiite), 9.12.1956.
- 62 "Russia captures soccer final, 1–0", *New York Times*, 9.12.1956, 237.
- 63 "N:liiton voimakeinot jäivät tehottomiksi unkarilaisia vastaan", *Helsingin Sanomat*, 8.12.1956, 24.
- 64 "Ottelun tuomari moittii yleisöä", *Helsingin Sanomat*, 8.12.1956, 27.
- 65 "N-Liiton pelaajat syyttivät unkarilaisia "fascisteiksi" tappiomaalien syntyessä", *Suomen sosialidemokraatti* 9.12.1956, 10.
- 66 "Päättäjäisten sekoitussopan...", *Helsingin Sanomat*, 9.12.1956, 23.
- 67 "Kun paluuta ei ole", *Suomen urheilulehti*, 10.12.1956, 1.
- 68 "Jäähyväiset kisoille", *Suomen urheilulehti*, 17.12.1956, 2.
- 69 "Unkarilaishuhuja myös Melbournessa", *Työkansan Sanomat* (Olympialiite), 9.12.1956.
- 70 "Palata vai eikö palata unkarilaisten pulmakysymyksenä", 8.12.1956, 27.
- 71 "91 Unkarin edustajaa ei palaa kotimaahan", *Suomen sosialidemokraatti* 8.12.1956, 12.
- 72 "6 Hungarians quit olympic quarters", *New York Times*, 7.12.1956, 4.
- 73 Artikkelissa nimeltä mainitsemattomat henkilöt olivat venäläisvastainen korkeimman oikeuden tuomari tri. Zoltan Torok, Unkarin olympiakomitean sihteeri ja Unkarin urheiluministeriön kansliapäällikkö Laszlo Nadori sekä juoksija László Tábori. Unkarin joukkueesta Melbournessa, ks. Carl Posey, *XVI Olympiad: Melbourne 1956, Squaw Valley 1960*. Los Angeles: World Sport Research and Publications, 1998, luku 2.
- 74 "Hungarians Guarded", *New York Times* 10.12.1956, 12.